

– ezen belül 24 hazai és öt határon túli: kolozsvári, nagyszebeni, selmecebányai, székelyudvarhelyi és zilahi – név szerepel. Adott névre kattintva a térképen piros pont mutatja meg a földrajzi elhelyezkedést, a tárgyszóablakban pedig feltűnnek azok az eszközök, amelyek az intézmény gyűjteményéből szerepelnek a kiadványban. Öt intézményt: a debreceni Református Kollégiumot, a győri Bencés Gimnáziumot, a váraplotai Magyar Vegyészeti Múzeumot, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumot, valamint a sárospataki Református Kollégiumot filmbejátszás mutatja be (kár, hogy a többiekéről még rövid ismertetés sem szerepel).

A grafikai megjelenésében és színvilágában tetszetős, kezelhetőségében pedig felhasználóbarát CD-ROM a „Honfoglalás 1100. Évfordulója Emlékbizottság” és az „Iskolatörténeti Emlékbizottság” támogatásával az ELTE TTK Oktatástechnikai Csoportjának Multimédia Fejlesztő Laboratóriumában készült; felhasználásához minimálisan 486 DX4-100 PC, 8 MB RAM, 640 × 480 felbontású és 65 ezer színű monitor, 1 MB videokártya, 4X CD-ROM és Windows 3.1 szükséges. A Jáki László és Nádasi András szerkesztését dicsérő alkotás az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban vásárolható meg 2500 Ft-ért.

Árkos Iván
(BME OMIKK)

A világháló új típusú katalógusai: nagyvállalkozások és önkéntes projektek

A webkatalógusok fejlődése a hivatkozáslistáktól a portálokig

A katalogizálás igénye és eszköztára a világhálóval együtt született. A weboldalakon szokásosan elhelyezett hiperhivatkozások eleve kínálják a valamifajta rokonságot mutató további oldalak felkeresését és rendszerezett összegyűjtését. A kezdeti formát bizonyos témákhoz net-átlagpolgárok által épített URL-címlisták képviselték (1994). Ezekből néhány év alatt óriási üzletág lett, a milliárdos webportálok klasszikusa a Yahoo!. Utóbb viszont kifulladásra került a lelkesedés, a nagy portálok és az általuk épített katalógusok sorra felszámolódnak, mert ekkora piacot már nem képes fenntartani a hagyományos szponzoráló réteg, a hirdető és az elektronikus kereskedelmi cégek.

Az internethasználatot főleg az hajtja, hogy valamely témában kellő mennyiségű releváns weblapot találjanak. Ehhez legtöbbször az elterjedt keresőgépek valamelyikét használják, elkerülik és sokszor nem is ismerik a jóval hasznosabb tematikus portálokat.

A webkatalógusok nem gépi úton jönnek létre

Az átlaghasználó nem lát különbséget keresőgép és katalógus között, neki a találat kell. A keresőgépek nagy zajtartalmú válaszát sokan nem bán-

ják, mert a célirányos haladással jól összefér a kötetlen szörfözés a véletlenül előjött pályákon. A professzionális keresést viszont jobban segíti, hogy a katalógust emberi tevékenység hozza létre:

- az új lapok nagy részét a webhelyfenntartók jelentik be, ezt egészíti ki a szerkesztők által szakértelemmel végzett gépi keresés;
- a katalógusba való felvétel minősítés előzi meg, csak értékesnek látszó információt hordozó lapok kerülhetnek be;
- a besorolás tipikus keresőszavak és gyakorlati keresőigények alapján előre definiált kategóriák szerint történik, így a besorolt lapok a felhasználó számára hierarchikus rendben jelenhetnek meg;
- a lapokhoz értelmes műcímet és egymondatos tartalmi leírást szokás készíteni.

Az úttörőből piacvezetővé lett Yahoo!

1993 végére már 250 webszerver volt az interneten, rajta 600 feletti webhely. Léteztek már URL, cím és fejléc szerint indexelő keresőgépek is. 1994 áprilisában a Stanford egyetem két diákja téma szerinti hierarchikus adatbázisba szervezte addig épített címlistáit, és saját kezelőfelülettel ellátva közreadta. Így született a Yahoo! keresőgép, amelynek mintájára sorban jöttek létre újabb vállalkozások, köztük a német Web.de. Azóta a kínálat és vele a szolgáltatás iránti kereslet évente átlagosan megháromszorozódott.

A világháló katalógusaiban a pragmatizmus dominál

A meghatározó katalógusok mindegyikére igaz, hogy a világháló teljes tartalmi spektrumának lefedésére törekszik, csak a jónak és érdekesnek ítélt helyeket veszi fel. A két fő feladat tehát a bekerülő lapok kiválogatása, és az osztályozás folyamatos fejlesztése.

A munkát jórészt dokumentátori képzettség nélküli csapatok végzik. Nemcsak ez az oka, hogy egyetlen sikeres webkatalógus sem épített meglévő osztályozásokra. A rendszerezést a weblapok tematikájának valódi eloszlása és a gyakorlati használat arányai diktálják, ezért a klasszikus osztályozásokhoz képest nagyon nagy a súlya a számítástechnika és a szórakoztatás különböző ágainak. A Yahoo!-ban és követőiben 10-18 fő kategória létezik, ezeken belül a továbbosztás minden szinten kb. ugyanilyen.

Napi több ezer bejelentkezés

A nagy katalógusok és keresőgépek minősége alapvetően attól függ, mennyire sikerül a napi több ezer – feltárt vagy bejelentett – új weblapot kiértékelni, és a felvételre méltókat besorolni, illetve rövid leírással ellátni, valamint van-e elég idő az osztályozás fejlesztésére. A Yahoo! 2000-ben kb. 1,8 millió tételt tartalmazott, az éves gyarapodás 3-400 ezer, azaz naponta 1200-1600 URL-t kell felvenni, és 2000-et visszautasítani.

A német Web.de 1995 végén 2000 tételt számlált, a mostani méret 415 ezer, a napi növekedés 700-1000. A katalógusépítésben átlag 100-an vesznek részt. Mivel a holt tételek törlésére, a korrektúrára és osztályozás fejlesztésére is időt kell fordítani, egy webhelyre kb. 10 perc munkaidő jut. Takarékoskodni kell tehát a tárgyszavakkal, általában csak az URL-t, a honlapcímet, az egymondatos leírást és az osztályba sorolást rögzítik.

Még így is előfordul, hogy fontos lapok csak több hónapos késéssel vagy sohasem kerülnek be a katalógusba. Mivel a szereplés ugrásszerűen növelheti a látogatószámot és közvetve a webhely jövedelmezőségét, a Yahoo! és követői külön díjazás fejében vállalnak egy héten belüli katalogizálást is.

ODP, az önkéntes webkatalógus-építő projekt

Az időprobléma áthidalásának másik módszerét követi az üzleti jellegű katalogizáló vállalkozásokkal elégedetlen internethasználó önkéntesekből 1998-ban szerveződött *Open Directory Project*, amelynek katalógusa jelenleg 2,6 millió tétel. Sikere a Linuxéhoz mérhető, és bizonyítja az önként és szórakozásból végzett alkotómunka életképességét.

Az ODP-t saját katalógusának választotta a Lycos, majd 1999-től az AOL is. Az új munkatársakat a minden katalógusoldalon elhelyezett „Legyen Ön is szerkesztőnk!” feliratú link toborozza. Hatására naponta kb. 100-an jelentkeznek, a szerkesztők létszáma 2001. júniusban 37 000 volt. Az ODP ma a világ legnagyobb webkatalógusa, naponta 3000 tétellel gyarapodik.

Az osztályozási rendszert az internetet intenzíven használó szakterületi specialisták fejlesztik, de nem gyakori közöttük a dokumentátori tapasztalat. A rendszer – ismerve a felhasználók keresési szokásait – a leírás pontosságára fókuszál. Az osztályozás fejlődésének záloga a résztvevők intenzív belső tapasztalatcseréje, ehhez 40 online fórum létesült. Folytonos a bővülés, ma már 64, nyelvek szerint tagolt regionális alkatalógus tartozik az ODP-hez.

Az USA webkatalógusai

Az Egyesült Államokban a verseny 3 nagy katalógus-építő vállalkozást hagyott életben, ezek a teljes piac 80 százalékát fedik le:

- *Yahoo!*: 1,8 millió tétel; a kategorizálás jó, egyéb tekintetben heterogén, mivel kevés az erőforrásuk.
- *ODP*: 2,6 millió tételével a legnagyobb; ezt használja az AOL, a Lycos, a Netscape és a Google. Minősége jó, a legtöbb releváns találatot adja. Legjobb a tudományos és számítástechnikai területeken.
- *Looksmart*: 2 millió tétel angol nyelvű katalógus, mellette számos nyelvi alkatalógus van. Az Altavista, az Excite és az MSN használja.

A többi kezdeményezést sokszor felvásárolta a konkurencia, erre a sorsra jutott pl. az Infoseek és a Snap.

Német webkatalógusok

Németországra nem jellemzőek sem a felvásárlások, sem a rendszer bérbevétele, ehelyett minden nagyobb portál vagy keresőszolgálat saját katalógust is épít.

- A német Yahoo!.de tételszáma 220 000; minősége kissé elmarad a Yahoo! főkatalógusától.
- A Web.de 415 000 tételével a legnagyobb. Használhatóságát korlátozza a nem eléggé differenciált osztályozási rendszer.
- A DINO online és az Allesklar tételszáma kb. 300 000, szisztematikájuk gyengélkedik.
- A német ODP 95 ezer tételével még fejlődésben van.
- A Lycos.de elve a „best of” oldalak felvétele, 55 000 tétele van.

Következtetés

A webkatalógusok továbbra is a világhálón való keresés legjobb kiindulópontjai lesznek. Nagy a koncentráció: a tételszámok gyorsulva nőnek, a versenytársak eközben fogynak; az amerikai példa szerint három-négy nagy fog talpon maradni. A nyelvi alkatalógusok minősége tartósan elmarad az angolokétól.

/HAMDORF, Kai: *Wer katalogisiert das Web? = nfd Information Wissenschaft und Praxis*, 52. köt. 5. sz. 2001. p. 263–270./

(Góth László)

Metaadatok könyvtári környezetben – CAMEL projekt az Oregoni Állami Egyetemen

Sokan ösztönösen vonzódnak a metaadatok világához, bennük az egyszerűbb és hatékonyabb információkeresés lehetőségét látják. Jövőbeli valós szerepüket ma még nehéz lenne megjósolni, de az biztos, hogy használatukhoz és elterjesztésükhöz körültekintéssel kell hozzáfogni. Megoldásra vár többek között a metaadatok kezelésére szolgáló eszközök jelenlegi szoftveres infrastruktúrához történő integrálása, az elektronikus források esetlegességéből (törlés, átköltöztetés) eredő karbantartás problémája, és a megfelelő szabványok kialakítása. Ilyen és ehhez hasonló kérdések tisztázására vállalkozott az Oregoni Állami Egyetemen (USA) 1998-ban útjára bocsátott CAMEL (*Collection And Management of Electronic Links* = elektronikus források állománya és kezelése) projekt, melynek elsődleges célja metaadatok bevonásával a könyvtár online katalógusán keresztül hozzáférést biztosítani az egyetem elektronikus forrásaihoz. Az alábbiakban a projekt során eddig felmerült társadalmi, technikai és szervezeti kihívásokról és az ezekre adott válaszokról számolunk be. (További információ a <http://osu.orst.edu/dept/library/camel/> címen található.)

A CAMEL projekt

Az egyetem oktatói és hallgatói egyre növekvő mértékben, de sokszor a vártól kisebb eredménnyel fordultak webalapú elektronikus források-

hoz. A könyvtár nyomtatott állománya nagyobb-részt az egyes karok ajánlásait követően gyarapszik, az elektronikus dokumentumok közötti eligazodást azonban eddig semmi sem segítette. E probléma felismerése hívta életre a CAMEL projektet. A projekt a könyvtár OASIS katalógusán keresztül kívánta biztosítani az elektronikus források hatékonyabb azonosítását és elérését. Még a projekt tervezésekor eldőlt, hogy az elektronikus forrásokat leíró rekordokkal járó manuális munka csökkentése érdekében metaadatokkal fognak dolgozni.

A projekt egyedi vonásai

Az internetforrások katalogizálására szinte egyedüleg több kezdeményezés is vállalkozott, mint például az OCLC CORC (Cooperative Online Resource Catalog) vagy *Internet Scout* projektjei. A CAMEL projekt a könyvtárosok és szakemberek közötti hagyományos dokumentumok területén meglévő párbeszéd elektronikus forrásokra történő kiterjesztésére alapozva tűzte ki célul az internetes források feltérképezését. Ennek fényében a CAMEL projekt a következő fő vonásokban különbözik a párhuzamos kezdeményezésektől:

- A CAMEL-be kerülő elektronikus forrásokat az egyetemi karok szakemberei kutatják fel. A források a hagyományos dokumentumokhoz hasonlóan, az egyes szakterületek képviselőinek ajánlásai után kerülnek az állományba.